

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยในปัจจุบัน เข้าสู่ขั้นวิกฤติอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เนื่องจากนโยบายการพัฒนาที่ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรอย่างมหาศาลและขาดความสมดุล กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจยิ่งกว่าการพัฒนาด้านสังคมและระบบนิเวศ อันจะก่อให้เกิดการสูญเสียความหลากหลาย ทางชีวภาพทำให้ปริมาณอาหารในธรรมชาติลดลง ปัญหาการหมดไปของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ที่ให้ประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในฐานะแหล่งผลิตอาหารสำหรับโลก ทรัพยากรเหล่านี้ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความมั่นคงทางด้านปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การรู้จักใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกวิธีและรู้คุณค่าก็จะสามารถทำให้มีทรัพยากรไปสู่ลูกหลานได้ใช้ อย่างยั่งยืน เป็นการแสดงให้เห็นถึง “ภูมิปัญญา” ที่สั่งสมและถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง และยาวนาน

ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทยนับว่ามีความอุดมสมบูรณ์ มีคุณค่าและคุณภาพ แต่จากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8 (พ.ศ.2504-2544) เป็นการพัฒนาที่ขาดสมดุลและเป็นสาเหตุสำคัญของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความเสื่อมโทรม เพราะระบบการศึกษาไม่พัฒนาปัญญาและความรู้ของคนไม่สามารถที่จะมุ่งเน้นการจัดการที่มีจิตสำนึกที่ดีในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้ ซึ่งการพัฒนายังขาดความรู้เรื่องระบบนิเวศที่แท้จริงทำให้ระบบนิเวศล่มสลาย ภูมิปัญญาดั้งเดิมถูกทำลาย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการตระหนักรู้ในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ สัตว์ พืช ดิน น้ำ ป่า ในลักษณะของความเป็นองค์รวมภายใต้ระบบนิเวศเดียวกัน ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เลือกรองรับและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพ การปฏิบัติและการถ่ายทอด ส่งต่อองค์ความรู้ตามระบบความเชื่อ จารีต ประเพณี ดังนั้นภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นจึงแฝงอยู่ในวิถีชีวิตของคนที่มีมองลึกซึ่งถึงระบบคุณค่าของสิ่งอื่นๆ ที่ให้คุณประโยชน์แก่ชีวิตตนเอง โดยที่มนุษย์มีพันธะรับผิดชอบและรักษาระบบนิเวศด้วยความมีศีลธรรมเพื่อการใช้ประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าประโยชน์ส่วนตนบนฐานของความเป็นธรรมทางสังคม ประกอบกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีได้

มองเห็นธรรมชาติแต่เพียงกายภาพและธรรมชาติในลักษณะเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ประโยชน์แต่เพียงอย่างเดียว แต่มนุษย์ยังให้คุณค่าต่อสิ่งเหล่านี้ในระบบคุณค่าความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งเหนือธรรมชาติ และได้มีการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพกาลตลอดเวลา ดังที่ปรากฏใน วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีขนบธรรมเนียม และความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงสำนักต่อการเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติด้วย อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning process) หรือการจัดেলাทางสังคม (Socialization) ที่อาศัยองค์ความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน เกิดการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่ามาจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน มีการปรับตัว ต่อสู้ ต่อรองกับความเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกในบริบทที่แตกต่างกันไป เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล และเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าการจัดการโดยชุมชนนั้นจะสามารถสร้างเสริมฐานพลังที่สำคัญในอันที่จะช่วยให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

พื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบนในเขตอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจในการศึกษากระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากมีจุดแข็งสำคัญหลายประการ ประการแรก คือ การมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ประการที่สองคือ มีองค์ความรู้ที่หลากหลายตามกลุ่มชาติพันธุ์ และประการสุดท้าย เป็นเสมือนพื้นที่ต้นแบบของความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2551) ซึ่งจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ชุมชนบ้านหัวทุ่ง หมู่ที่ 14 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนในบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าคอยหลวงเชียงดาว ซึ่งมีการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพมาแต่ดั้งเดิม ทั้งยังมีการจัดการด้วยกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นต่อรุ่นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะ “กลุ่มแม่หญิงฮักถิ่น” เป็นกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนที่มีองค์ความรู้อย่างลึกซึ้งในหลากหลายด้าน มีสำนักสาธารณะต่อการเข้าไปร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า องค์ความรู้ด้านการหาอาหารจากป่า องค์ความรู้เรื่องน้ำ และองค์ความรู้เรื่องสมุนไพร มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่กลุ่มเยาวชนโดยอาศัยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ผ่านการเล่าเรื่อง การจัดเวที การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ความรู้ที่เกิดขึ้นในตัวเยาวชนจึงเป็นความรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มเยาวชนได้ การปลูกฝังความรู้ให้หยั่งรากลึกกลงไปเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตนั้น ทำให้เยาวชนเกิดจิตสำนึก ความตระหนัก เจตคติ ทักษะ และแรงจูงใจในการมีจิตสำนึกร่วมที่จะอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้แล้วภายในกลุ่มเยาวชนเองยังมีการถ่ายทอดความรู้จากพี่สู่น้อง ส่งผลให้

ชุมชนบ้านหัวทุ่งเป็นชุมชนที่ใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่กลุ่มสตรีผู้นำชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอด เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนให้ยังผลได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดและเป็นผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการฟื้นฟูและอนุรักษ์พร้อมกับการพัฒนาคนมากกว่าวัตถุ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยพื้นฐานของความคิดสำนึกที่จะต้องมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกัน ผู้หญิงเป็นประชากรมากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศ โดยเฉพาะผู้หญิงในชนบทที่ต้องทำมาหากินและดำรงชีวิตอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้หญิงกับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว แต่คนทั่วไปอาจมองข้ามทั้งนี้เพราะผู้ที่มีบทบาทสื่อสารติดต่อภายนอกและดำเนินกิจกรรมนอกบ้าน และแสดงความสามารถให้สังคมได้รับรู้และยอมรับคือผู้ชาย หน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของผู้หญิง คือ เพื่อดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัวทั้งในรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพหรือเพื่อหารายได้ในระบบเศรษฐกิจ ในหน้าที่อื่นไม่เพียงแต่การให้กำเนิดบุตร แต่รวมถึงการเลี้ยงดูให้การสั่งสอน ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี จริยธรรมให้แก่คนรุ่นต่อไป ผู้หญิงยังมีส่วนในการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนอยู่เสมอ เพื่อดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัวทั้งในรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพ หรือในสังคมชุมชนท้องถิ่นนั้นอาจกล่าวได้ว่าผู้หญิงเป็นและเห็นได้จากปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้น โดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำในหลายๆ ด้าน หรือมีส่วนร่วมเข้าไปตัดสินใจ โดยบทบาทหน้าที่สำคัญหลากหลายของผู้หญิงทำให้ได้เข้าไปมีส่วนร่วมเชื่อมโยงและใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น (เบญจวรรณทองศิริ, 2539) ผู้หญิงจึงมีการสั่งสมองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมายาวนาน โดยผ่านกระบวนการเป็นระบบด้วยการคิดแก้ปัญหา ที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานของการมีจิตสำนึกที่นำไปสู่เจตคติ ความคิด ความรู้ การสังเกต การทดลองปฏิบัติจนเกิดเป็นทักษะ และนำมาปรับใช้ในสังคม จนกลายเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิต ในรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุตรหรือคนในครอบครัวด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่ากระบวนการข้างต้นมีฐานคิดมาจาก “กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา” (ประสาน ตั้งสิกบุตร, 2551) ผู้หญิงจึงเหมาะสมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและรักษาสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยพื้นฐานองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาประยุกต์บูรณาการเพื่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ รวมถึงความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ สู่มุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญยิ่ง เพราะจะเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์อุดมการณ์และองค์ความรู้มิให้สูญหายไปกับกาลเวลา จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เยาวชนเหล่านี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อร่วมกันกำหนดอนาคตของพวกเขาเองร่วมวางแผน เพื่อหาแนวทางแก้ไข ตลอดจนกระตุ้นพลังของความเข้มแข็งในการทำงานเพื่อพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติรักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ในสภาพที่ดีและน่าอยู่ต่อไป

ปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางมากขึ้น อีกทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมก็เป็นปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไปสู่กลุ่มเยาวชนของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนนั้น โดยการใช้ “กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา” เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบกับการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างเครือข่ายทางสังคมและเครือข่ายองค์ความรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาเพื่อเป็นรากฐานที่ดีในการพัฒนาเยาวชนให้มีความเป็นพลเมืองดีของสังคม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน บ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนในท้องถิ่นสู่เยาวชนบ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
- 3) เพื่อศึกษาผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนสู่เยาวชนบ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้ศึกษาสนใจเลือกพื้นที่ที่ศึกษาจากหมู่บ้านหัวทุ่ง หมู่ 14 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณชายขอบป่าขนาดใหญ่ ที่มีป่ารกทึบ มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ ติดกับคอยหลวงเชียงดาว คอยนาง และเชิงเขาต่างๆ ชายขอบผืนป่าทางทิศตะวันตกของลำน้ำปิง

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.3.2.1 ศึกษาลักษณะทั่วไปของชุมชน ซึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคล ตัวอย่างและข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลเชิงดาว เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จากกลุ่มผู้นำชุมชนที่มีการเก็บรวบรวมไว้ ข้อมูลจากโครงการจัดการลุ่มน้ำปิง ซึ่งประกอบด้วย

- บริบทชุมชน ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม
- บริบทป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง ได้แก่ ความเป็นมาของป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง การจัดการป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง และประโยชน์ที่ได้รับจากการดูแลป่าชุมชน
- กลุ่มสตรีผู้นำชุมชน ได้แก่ ความเป็นมาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน วัตถุประสงค์ในการก่อตั้งกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน วิธีการในการจัดตั้งกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน และการเรียนรู้ด้านการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ป่าของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน

1.3.2.2 ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศดิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศน้ำ และภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า

1.3.2.3 ศึกษาวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เยาวชนของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน ซึ่งจำแนกตามองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ 1) ตัวบุคคล กลุ่มบุคคล คือ ผู้ถ่ายทอดและผู้รับข้อมูล 2) เนื้อหาความรู้ จำแนกตามประเภทขององค์ความรู้หลัก คือ องค์ความรู้ในการจัดการป่าชุมชน แหล่งอาหาร แหล่งน้ำ และแหล่งสมุนไพร และองค์ความรู้ย่อย หรือประเภทกลุ่มวิชาความรู้และประเด็นอื่นๆ เช่น องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำแนกเป็น ดิน น้ำ ป่า และวัฒนธรรม เป็นต้น 3) เป้าหมายในการถ่ายทอด 4) วิธีการถ่ายทอดและเรียนรู้ผ่านกระบวนการ เล่าเรื่อง การค่ายเยาวชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 5) บทบาทหน้าที่ของเนื้อหาความรู้ โดยจำแนกวิธีการถ่ายเป็น 4 วิธี ได้แก่ 1) การถ่ายทอดผ่านความเชื่อ 2) การถ่ายทอดผ่านตำนาน 3) การถ่ายทอดพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน และ 4) ถ่ายทอดผ่านกิจกรรมและการปฏิบัติ

1.3.2.4 ศึกษากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน ที่สร้างความตระหนัก ความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อม เจตคติ กระบวนการมีส่วนร่วม ให้แก่เยาวชน

1.3.2.5 ศึกษาผลที่เกิดจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนที่ถ่ายทอดสู่เยาวชน

1.3.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการตั้งแต่เดือนกันยายน 2551 ถึง เดือนสิงหาคม 2553 รวมระยะเวลาศึกษา 2 ปี 11 เดือน

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

การถ่ายทอด หมายถึง การสอน การบอก การฝึกหัด การเรียนรู้จากประสบการณ์จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน บ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ประสบการณ์ทั้งหลายของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนในบ้านหัวทุ่ง เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับบริบทและระบบนิเวศน์ชุมชน โดยมีการถ่ายทอดกันกรองเป็นระยะเวลานานในเรื่องของ การจัดการป่าชุมชน แหล่งน้ำ แหล่งอาหาร สมุนไพร

การถ่ายทอดความรู้ หมายถึง การสื่อความหมายขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในด้านการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้าน ป่าชุมชน แหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และแหล่งสมุนไพร ที่ได้เก็บรวบรวมตั้งสมมาอย่างยาวนานเป็นระบบและสืบทอดจากกลุ่มแม่หญิง อีกรุ่นสู่กลุ่มเยาวชนชุมชนบ้านหัวทุ่ง

กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ทำให้เกิดการเห็นคุณค่า เกิดความตระหนัก และการเข้าใจถึงการอยู่ร่วมกันของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยใช้ทักษะการเรียนรู้เชิงระบบและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ในสถานการณ์จริง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม โดยมีเป้าหมายให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนบ้านหัวทุ่ง

การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ รอบตัวจากคำสั่งสอนของคนในครอบครัว การสังเกตจากสภาพแวดล้อม ซึ่งคนจะรับรู้ต่อสิ่งต่างๆ และสามารถคิดหาเหตุผลได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ในที่นี้หมายถึง การเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านหัวทุ่งในด้านการบริหารจัดการ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้าน ป่าชุมชน แหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และแหล่งสมุนไพร ของชุมชนบ้านหัวทุ่ง

พัฒนาการของเยาวชน หมายถึงกระบวนการในการให้ความรู้สร้างความตระหนัก สนับสนุนเยาวชนบ้านหัวทุ่งให้มีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นตนเอง จนเกิดการเปลี่ยนแปลงและเกิดผลเชิงบวก ในชุมชนบ้านหัวทุ่งตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนบ้านหัวทุ่งจนถึงปัจจุบัน

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การนำความรู้ และทักษะในเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มีอยู่ในชุมชนบ้านหัวทุ่ง ถ่ายทอดโดยวิธีการ การสอน บอก ฝึกหัด การเรียนรู้จากประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่น โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการพัฒนาการของเยาวชนไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ปัจจัยภายนอกชุมชน หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนบ้านหัวทุ่ง กับชุมชนอื่น หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง

การยกระดับการสืบทอดความรู้ หรือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่ทำให้เยาวชน บ้านหัวทุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด การเรียนรู้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงสามารถเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับให้กับผู้อื่นได้

กลุ่มสตรีผู้นำชุมชน หมายถึง กลุ่มสตรีผู้นำชุมชนบ้านหัวทุ่งที่รวมกลุ่มกันเพื่อดำเนิน กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง แล้วยำนำองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นถ่ายทอดสู่เยาวชนหรือผู้สนใจเรียนรู้ และเพื่อให้มีความสอดคล้องกับบริบทชุมชน บางกรณีอาจใช้คำว่า “กลุ่มแม่หญิงฮักถิ่น” ซึ่งมีความหมายเดียวกันกับคำว่ากลุ่มสตรีผู้นำชุมชน

1.5 กรอบแนวคิด

